

הסיפרות העברית באמריקה – אז ועתה

מאת משה פלאי

קריאה בסיפרו של פרופ' יעקב קבקוב („שוחרים ונאמנים“, הוצאת ראובן מס, ירושלים, תשל"ח) מביאה למחשבות נוגות על מעמדה ומצבה של הסיפרות העברית באמריקה כיום, ואפשרות של יצירה עברית בארץ זו. דפי סיפרו מהווים עדות לפעילות ולתסיסה עברית שהייתה קיימת בעבר. גם אם לא כל שמשך בעט סופר – היה סופר-אמת, וגם אם לא כל שחרז – היה משורר בעל כשרון, לפחות הייתה קיימת אהבת הסיפרות; הייתה מציאות עברית, פעילות סיפרותית. נראה, כי לפחות היו ניסיונות. הייתה מסה – והיה מעש. וכיום, לצערנו הרב, גם הניסיונות דלים.

מבני המישמרת הוותיקה נותרו משוררים אחדים המוסיפים ליצור, אך אלה מבני הדור הצעיר האמריקני, שעשה את צעדיו הראשונים בניסיונות-יצירה בשנות ה-50 וה-60 לא היה בהם כוח היצירה להמריא מעלה. פה ושם נשמעים עדיין ציוצי-שירה ותלקם ממקומות רחוקים ביבשת גדולה ומופלאה זו, אך לכלל רצף יוצר לא הגיעו. יצירות-שירה אחרות של תושבי ארצות-הברית שהגיעו הנה מעבר לים עדיין אינן מושרשות בנוף האדם והאדמה המקומי. ואילו הפרווה היא בכל יראה ובכל ימצא.

שני חיבוריו הגדולים של קבקוב, „חלוצי הספרות העברית באמריקה“ ו„שוחרים ונאמנים“ לא נועדו ליתן תשובה ריליואנטית לשאלת היצירה העברית בהווה. ואף-על-פי-כן, התשובה ניתנת בהם בעקיפין.

* * *

הקורא בסיפרו האחרון מתרשם בראש וראשונה מהתודעה העצמית של הסופרים כ„שוחרים“ ו„נאמנים“ לסיפרות העברית. הדמויות המהלכות בין דפי ההיסטוריה הסיפרותית והתרבותית שכתב קבקוב היו בעלות ייעוד סיפרותי וחיייו חיי יצירה, חיייו חיי ספר. הם היו „משוגעים לדבר“, עבדים לעברית עד נצח.

התמונה המוצגת על-ידי קבקוב רחוקה מלהיות אידיאלית. ההיפך הוא הנכון. אנו קוראים על ייאוש נורא (המשוררים יצחק רבינוביץ ומנחם מנדל דוליצקי) ומאבקים נואשים לקיום פיוזי ותרבותי כאחד על אדמת אמריקה שנראתה לסופרים דאו צחיחה מתרבות ומאנושיות.

נראה כי רק מעטים הצליחו להכות שורשים-של-מש באדמת אמריקה, ואילו רובם של היוצרים בני דור „הראשונים” היו תקועים בשורשיהם בנוף-מולדתם שבאירופה ולא עלה בידם להסתגל לחיים באמריקה. האמת ניתנת להיאמר, שאולי אף לא שָׁאפו להסתגל, משום שמלכתחילה ביקשו להוות עילית חברתית-תרבותית כנגד הזרם הקיים. כותב יצחק רבינוביץ ב-1893 ליהל”ל על שבתו „פה אל עקרבים ... בין סלונים וסרבים, אנשי בוגדות ושטי כזבים”. נימה קשה המעידה על הלם העימות עם המציאות האמריקנית משתדבבת אל איגרות הסופרים, שבאמצעותן משרטט קבוקב את אוירת התקופה: „מתחרט אנכי מאד מאד על הצעד הנמהר שצעדתי”, כותב רבינוביץ, „והנני מקלל את קשי יומי שטלטלני טלטלה לא-גבר ... לא ראשון אומלל אנכי בקרית גלים עריצים הזאת. גדולים וטובים ממני מקללים יום בואם הנה, ופניהם כפני שולי קדרה” („שוחרים ונאמנים”, עמ’ 80).

הסופרים הראשונים עומדים על היעדר האנושיות באמריקה ועל הקרירות של הסביבה התרבותית. קובל רבינוביץ: „פה חדלה אהבת רעים במובנה האמיתי” (עמ’ 83). וכן: „אמעריקע – היא ארץ החומר, עולם המפעל והמעשה, עולם השקר ועולם-הפקר” (83). אך לא רק תנאי המקום עמדו בפניהם. מסתבר, כי כמה מהם לא הסתגלו לזרמים החדשים שהתפתחו בסיפורת העברית באותה תקופה. דוליצקי ואחרים סלדו מן „המהלך החדש” ומן השינויים שחלו בשפה העברית (94). אם כן, הפועל היוצא מעיונו של קבוקב הוא, שכישלון היצירה של אחדים מהם נבע מחוסר יכולתם לצעוד בקצב ההתפתחויות החדשות שחלו בסיפורת העברית מעבר לים.

שהרי משכילים היו ראשונים אלה רובם ככולם, ושייכם לתקופת התחייה הוא אומנם נכון מבחינת עיתוי הזמנים, אך ברוחם שְׁלֹט עדיין השפעתה של סיפורת ההשכלה. לא לפלא הוא, שלשונו של יצחק גולדשטיין – מראשוני הראשונים – זהה עם לשונם של המשכילים הראשונים, ואפילו משכילי ברלין בדור „המאסף”. השקפת עולמו קרובה לשלהם, שאיפותיו ומגמותיו התרבותיות דומות לשלהם. חרוזיו („אשריך לינקאָלן מי כמכה, עמ’ 14) נראים כלקוחים מדפי „המאסף” הראשון.

הייפלא, איפוא, שגולדשטיין מזכיר את נפתלי הירץ וייזל, איצק אייכל ורמח”ל כמוריי-הוראה במהותה של השירה? (12). ואילו המאוחרים יותר – קרובים ליל”ג.

דרכו של קבוקב כהיסטוריון הסיפורת העברית באמריקה היא בהתייחסות האישית והאנושית כלפי היוצר העברי, בבדיקה תיעודית של נוף התרבות והאדם אשר הביאו ליצירה, מתוך התבוננות חושפת

אל המתרחש מאחורי הקלעים של הסיפרות העברית. וזאת בחלקו הראשון של הספר. החלק השני, „דור בונה“, מהווה ריכוז תמציתי של חומרי הערכה על סופרים, משוררים וחוקרים, מריבולוב, בבלי וראבינוביץ ועד הלקין, זילברשלג ופרייל. יש בראייתו של קבקוב, הן כהיסטוריון הסיפרות והן כמעריכה, תפיסה כוללת של היצירה העברית באמריקה והבנה לעומקם של שורשיה ובעיותיה המיוחדות.

בחלק האחרון עוסק המחבר בנושאים שונים הקשורים בתרבות העברית, שהמעניין ביותר שבהם, לדעתי, היא סיפרות הזיכרונות. סיפרות זו קשורה, בלא ספק, בחוט טבורה אל סיפרי הזיכרונות המצויים בסיפרות העברית החדשה. גם שדה זה, שטרם נחרש די הצורך, ושקבקוב היטיב לתארו באגפו האמריקני, דורש טיפול נוסף ומדוקדק כז'אנר סיפרותי בפני עצמו.

בקיאותו הרבה של קבקוב בנושא, שקדנותו הלמדנית בחיפוש וחישוף המקורות, מעורבותו וקירבתו של החוקר סייעו בידו בהגשת פרק חשוב זה בתולדות הסיפרות העברית. יש רק להצטער שבית-ההוצאה לא הקפיד די-הצורך לנכש שיבושים אחדים שנפלו בספר.

הננו מבכים את האבדה הגדולה
של ידידנו ויקירנו, מורנו ורבנו

החכם א. ר. מלאכי

במות עליו אשת נעוריו

צפורה מלאכי ז"ל

שהייתה עטרת בעלה ומורה בחסד,

שכל יודעיה לא ישכחנה.

צערך – הוא צערנו וכאבך – הוא כאבנו. בעבודתך

המחקרית והסיפרותית שבה סללת דרכים חדשות –
תמצא ניחומים.

המתאבלים על מותה והמשתתפים ביגונך

זבולון רביד, מתתיהו מוסנקיס